

MOHI SÁNDOR

Festészetről – 1974

A művészet — tudott dolog — élő jelenség, és mint ilyen folyton változik, új formát kap föl, megtagadva a régit. A festészet is a megváltozott viszonyok forгатagában új lehetőségeket keres, felhasználva soha nem ismert eszközök, anyagok, eljárások módozatait. Munkája sietős, ideges! Világszerte türelmetlen próbálkozások formabontása riasztja a józanságot. De nincs idő töprengeni, máris új és újabb elképesztő megjelenítések groteszk figurái borzolják az idegeket. Újítás, feltűnés, szenzáció minden áron!

Az ultramodern képeken sokszor csak „formátlan“ színes formák egymásra dobálva szoronganak rikító mezők megtépett síkjain: mérgelesen sivít a cinóber izgága vonala, beleütközve egy párizsi kék háromszög éles oldalába. Mellette a narancssárga mázolt kobalttal tarkítva, négerbarna szomszédságában valóban ritkán társított színekombináció meleg szövetsége (Poliakoff). Máskor egyenletesen befestett alapszínnek vonalzóval húzott fekete rácsozat közé szorítva intenek nyugalomra (Mondrian), majd bársonyosan puha pasztellszínű mezők szabadon és szélesen terülnek szét rongyos mezsgyék között (Rothko). De hirtelen fordul a

kép, és mozaikra emlékeztető kisebb-nagyobb négyzetek, körök nyüzsgöni látszanak egy domború-homorú csillogó felületen (Vasarely).

Mi ez? — kérdi a józanság.

Ez is képzőművészet, vagy csak káprázatos kockajáték színes foltformákkal?

Nincs ki feleljen, és már tolakszik is előre két fekete vászon. Nagyok, alig férnek a falakra. Egyiken három valódi arany csík szalad ferdén, tempósan, meg-megremegő rojtos szélekkel, a másikon fenyegető nagyságú ezüst krumpliformák hullanak, nagy összevisszaságban...

Am megint fordul a kép: itt csak fehér a vászon! — valami mégis lehet rajta — úgy tűnik — talán halovány virágok — itt-ott elszórva — vagy csak a festésből kimaradt szürkés-fehér vászonfoltok?

Egyre kevesebb ábrázolás!

Egyre üresebb felületek!

*

Századunk második felében a gép dübörgése zaklatja a képzőművészeket. Az életütem felgyorsult, a körülmények megváltoztak... nincs idő, sem türelem tartósan ülni megkezdett munkák mellett. Az egy-két vonással, folt-formával elintézett művek kiállítása mindennapos. És lám, az ultramodern festészet fő képviselői — a nagy mintaképek — nem is törekednek többre; nem akarják sem a klasszikus szemlélet újraértékelését, sem versenyre kelni az élet minden területét riasztó színes fotográfia banális, ám sokszor bravúros természethűségével. Új lehetőségeket kutatnak, új ízeket, festői izgalmakat kavargatnak... Am a dolgok menetét az élet diktálja. A modern művészet — különösen és elsősorban a festészet — ma oda érkezett, hogy csak az egyéniség varázsa, a szemlélet különlegessége, a megjelenítés szenzációja a keresett érték. Valóban, a műbarát vagy múzeumigazgató, ha gyűjteménye jeles munkáit mutatja be, így szól: „Ez itt Picasso, az Léger, amott meg egy Matisse.“ Lám, a kép tárgya nem érdekes — bármi lehet rajta; fontos csak a név, az egyéniség, a stílus szenzációja.

A modern élet zsúfoltsága nem is vár a művészekről bonyodalmasságot, kompozíciókat, élethű portrékat, romantikus tájképeket, csak ingereket, utalásokat, látomásos színeket...

És persze, elsősorban hiteles márkát, védjegyet, szenzációt. Fő érték mindenekelőtt az eredetiség, a stílus hitelessége, az egyediség. — bármilyen képtelenül mesterkéltségek formában is.

És ebben igazság is lehet: elvégre a modern életritmus felgyorsulása, az ismeretek tömege, a tudományok széles skálája, szakosítása és sok más különféle gyakorlat is — parancsolólag minden vonalon — képeket kíván...

Művészi képletek??

Igen! Jelek, formulák — kevéssel sokat mondva —, amikből rögtön kiolvasható a művész szelleme, stílusa, sajátos színei, formái, a munka bölcsessége, igaza.

Valóban, ahhoz, hogy egy mester egyénisége felismerhető legyen, csak kezétől származó egy-két vonalra, foltra, esetleg gyakran megismétlődő, már ismerős motívumok jelenlétére van szükség. Egy vastag, egyenletesen húzott kontúrokból szerkesztett s felhőnek deklarált, elrontott köralak szerzője — csak Léger, egy szembenarcba beékelte profil vagy a helyéről félrecsúszott, olykor megcsonkított végtag — csak Picasso, egy számféj, esetleg levegőben úszó figura — csak Chagall lehet... és sok más nyilvánvaló jegy is bizonyíthatja a művész egyéniségét.

Am a művészeti képletek megfogalmazása, formulák, szimbólumok kiérlelése nem is olyan egyszerű, mint ahogy az kezdetben látszik: összegezés az, lényegre menő összefogása részletek halmazának; élettapasztalat, gyötrő gondolatok végső összege... Végeredményben nem más, mint érdekes, egyszerű, izgalmas konklúzió, amit bőven kifejezni már felesleges.

Nem kétséges, hogy a modern élet lüktetésében különféle impulzusok százai forgácsolják a figyelmet, komplikált, szellemes szerkezetek stoppolják a szabadidőt. Mindenki siet, peregnek az évek...

Fiatal műértő szerint: egy jól megfestett fej, kifejező mozdulat, szelencsés színkombináció többet mondhat — művészi szempontból —, mint hatalmas felületű, bonyolult kompozíció számtalan alakja.

Lehet.

Kevesebb több lett volna — mondja a bölcs.

Sok beszéd szegénység — mondja a nép.

Nem csoda hát, ha a rajongó, a történész, a műkereskedő már nem egy esemény hosszadalmas és kimerítő lefestését, megmunkált arcképet, hangulatos tájat akar birtokában látni, hanem csak Picasso, Léger, Chagall, Klee és más modern művészek kezevonását, szellemének jelenlétét... csak szimbólumot, képletet.

Ez a felismerés mintha magyarázná az absztrakt művészet megjelenését. Mi mást akarhat ez a művészet, mint túllépní minden korláton, félretenni minden konvenciót; szuverén akar lenni mindennekefelett! De a világból nem lehet kiszakadni. Az absztrakt művészet is gondolatból indul, megjelenése utalást feltételez. Am célja így is egyszerű: nem másol, nem stilizál, nem egyszerűsít, nem társul izmusokkal — egyéni életet kíván élni, eddig soha nem látott formátumok befogásával; kerüli a hasonlatot, a konkrét adatokat, egyedi új teremtmény akar lenni a teremtett világ dolgai között. Nem kétséges, feladata rendkívüli: nemcsak azért, mert nagyon nehéz érvényes újat mondani, tenni vagy láttatni, de azért is, mert végeredményben mégis emberekhez kell szólnia, elfogadható, ismert nyelven. S itt ütközik össze aztán a szükséges-séggel:

Kinek kell, miért készült?

Szükséges?

Vagy csak lázas álmok, kborult gondolatok pecsétje... kézjegy, értetlen holmi, furcsaság lenyomata csupán, esetleg sokértelmű hieroglifa, mely megfejtésre vár?

És ha a mű nem ábrázol semmit, ha senkihez sem szól, ha semmihez nem hasonlítható, akkor megszűnt minden ellenőrzés, minden vi-

szonyítás, nincs többé rossz és jó kép, mester és tanítvány, csak rengeteg mű van, és mindenki „művész“.

Művész?

Művészet?

Hát nélküle nem lehet festeni?

Dehogynem! Lehet! Hiszen a művészet feneketlen zsákjába ma már annyi minden belegyömöszölődött, hogy lámpással sem lehetne rendet teremteni.

Különben is, a művészet arca egyre más: változik, hasonul, szükségletet elégít ki... de mindenkor emberek határozzák meg léte formáját. Valamikor a gondolkodó csodálat fedezte fel, és ápolta értetlenül. Am kezdetben gyermekarca mosolyra húzódott, látva saját maga véletlenül sikerült, otromba figuráját. Majd az öldöklés maszkjába öltözve riasztotta a csaták félelmét, s a barlangok sötét falán, füstös fáklyák fényében, kivénhedt mágusok szertartásait szolgálta. Később, a lassú léptű kultúrához szegődve, fáraók, győztesek figuráit, templomait, palotáit segítette megformálni. Am reális alakját aszkétává nyújtva, vésszelte át a gótikát, hogy utána újjászületve, remekművek sokaságában dicsérje az Urat.

Ez lenne a férfikora?

A reneszánsz nagy diadalainak ideje?

... Utána elfáradva keres új gazdát, kutat új formát, és felborulnak a régi szabályok. Nincs törvény, elnémult, minden szabad! A szabadság, a várva várt eszményi állapot végre itt van: a föld kék, az ég zöld, s átlátszó figurák úsznak házak felett. A természet többé nem érdekes: szétbontott formák, torz, ijesztő alakok, szörnyszülöttek fura figurái riasztják a megdöbbennt szemlélőt, majd minden realitás elvész, s csak a vászonra dobált festékesomók vad gyűrődéseivel versenyez az összetakolt kötömegek lyukakat mutogató szenzációja...

De nincs megállás! Furcsa holmikát hordozó, eddig ismeretlen hullámok verdesik a kivívott szabadság ingatag szigeteit... Itt ócska holmi deszkára szegezve, ott nyikorogva billen a rozsdás vas, erre biciklikerek nyomai szántják a festővászon fehérjét, s amott a műanyagramákban ásít az üresség...

És a megszeppent műbarát, a kulturált szemlélő, a tanulni vágyó tömeg — akinek tulajdonképpen minden művészet készül — egyelőre nem tudja, mit kell néznie a temérdek festékes vászon beszáradt, görögös csomóin.

*

Az új keresése elsődrendű emberi kvalitás, erény, hajtóerő a tökéletesebb felé. Am a nagy művészi csaták átláthatatlan frontján, az új lehetőségeikért végsőkig küzdő, minden tiszteletet megérdemlő élharcosok útját az újszülött eredmények jogtalan kihatásainak hadserege ködösíti el, s a sokszor nagyon is érvényes konklúziók formátumait ellesések értelmetlen zagyvaságai hígítják fel.

A front széles, az éj sötét, mégis a még ismeretlen valóság homályba vesző titkai egyre jobban vonzzák a megismerés kutató izgalmát.